
La Magdalena leggente de Leonardo

Autor:

Data de publicació: 13-12-2014

Qui s'atreveria a afirmar que una vella pintura sorgida de l'armari de l'oblit és un desconegut Leonardo da Vinci?

I realment ho és?

Davant d'aquesta tesitura es troba actualment un quadre propietat d'un barceloní que prefereix mantenir el seu anonimat. Fa quatre anys va començar a sospitar que l'obra, de procedència familiar i que sempre havia estat amagada, podia tractar-se d'un Leonardo, del que només es coneixen unes 20 pintures en tot el món i cap d'elles en col·leccions espanyoles.

José Luis Espejo

Qui s'atreveria a afirmar que una vella pintura sorgida de l'armari de l'oblit és un desconegut Leonardo da Vinci?

I realment ho és?

Davant d'aquesta tesitura es troba actualment un quadre propietat d'un barceloní que prefereix mantenir el seu anonimat. Fa quatre anys va començar a sospitar que l'obra, de procedència familiar i que sempre havia estat amagada, podia tractar-se d'un Leonardo, del que només es coneixen unes 20 pintures en tot el món i cap d'elles en col·leccions espanyoles.

Experts en art, historiadors i restauradors que han analitzat el quadre han arribat a una mateixa conclusió: es tracta d'una pintura italiana de principis del segle XVI, propera a l'escola de Leonardo.

Es tracta d'un petit oli sobre coure (de 15 per 12,5 centímetres) que representa a una Magdalena Leggente, un tema popular en la iconografia d'aquesta santa, vinculat a la tradició càtara. La més coneguda és la de Correggio (de 1522), desapareguda en la II Guerra Mundial, i que va servir de model a altres pintors posteriors. La Magdalena Leggente barcelonina seria anterior, i per tant, la primera d'aquesta sèrie.

Trets 'leonardians'

La relació de Leonardo amb la tradició càtara, és només un dels elements avaluats pels experts, però hi ha uns altres de més calat que els han portat a qualificar el quadre de "leonardesc". Joan Ramon Triadó, professor d'Història de l'Art a la Universitat de Barcelona, va conèixer la pintura a través del nonagenari José Milicua, catedràtic emèrit d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona i vocal del Real Patronat del Museu del Prado, un dels experts en Leonardo, que li va traspassar la documentació de l'obra. Per Triadó, "la claredat, la lluminositat del quadre" el situen a principis del segle XVI, tal com també conclou l'estudi de pigments realitzat pel laboratori Art-lab de Madrid.

La figura central del quadre sembla un andrògen amb cara de nena i cos d'home. "Miquel Àngel també feia andrògens, com Leonard", continua Triadó. L'historiador José Luis Espejo, autor del viatge secret de Leonardo da Vinci, considera que "la manca de cel·les de la Magdalena és una característica molt definitiva de l'estil de Leonardo; són inexistents o

inapreciables en quadres com La Gioconda o la Verge de les Roques. Afegeix que "la mirada cap avall, el nas llarg i estreta i fins a la mateixa inclinació subtil del cap serien altres trets típicament leonardians". Espejo també considera que "La Magdalena Leggente sembla una còpia invertida de Bacus de Leonardo: el talús, l'acàcia amb un rebrot al seu costat, un detall amb ressonàncies masòniques, la cova, el tocón arbori... són detalls que es repeteixen de forma especular en un quadre i un altre". A més, les pinzellades són pròpies d'una persona esquerrana com Leonardo. Per tot això, Espejo s'atreveix a aventurar l'autoria del pintor italià.

Perspectiva aèria i esfumato

Però hi ha altres aspectes destacats pels experts en La Magdalena Leggente: l'ús de veladures i també de la perspectiva aèria i el esfumato, dues tècniques inventades per Leonardo i que explica en el seu Tractat de la Pintura, on també al·ludeix a l'ús del coure com a suport: "La pintura té anàloga resistència (a l'escultura) quan la hi executa sobre una làmina gruixuda de coure", va escriure. Triadó afirma que el coure és "l'aspecte de la Magdalena Leggente que més m'estranya, ja que és més aviat cosa del segle XVII". Encara que Leonardo ho cités en els seus escrits, no se li coneix cap pintura sobre aquesta superfície. Si es confirmessin les sospites, el quadre de Barcelona seria el primer i únic del món.

I també seria l'únic de Leonardo que no hauria passat per processos de restauració. La restauradora María Rosa García i Bernet, directora d'Ecore Escola de Conservació i Restauració d'Obres d'Art, afirma que aquesta pintura ha arribat intacta, sense retocs. "Després d'un examen macroscòpic i amb il·luminació ultraviolada de Wood en cambra obscura, es pot afirmar que la peça no ha estat manipulada ni alterada en la seva composició o materials originals en cap moment posterior a la seva elaboració: no presenta ni retocs ni repintes". També destaca "el domini de la tècnica artística de l'autor i la qualitat dels materials utilitzats", tant de les pintures com del coure, no a l'abast de molts pintors.

Inicials significatives

Una manera de dissipar qualsevol dubte sobre l'autoria seria si el quadre estigués signat. No és el cas, encara que una anàlisi detallada ha descobert que en el buit dret de la calavera que apareix pintada al peu del quadre, hi ha una S. També apareixen les lletres L i V, inicials de Leonardo da Vinci, en el crani. Aquestes inicials coincideixen amb les quals l'equip coordinat per l'expert Silvano Vinceti i Stefania Romano del Comitato Nazionale per la Valorizzazione dei Beni Storici Culturali i Ambientali de Roma va trobar fa uns mesos en els ulls de la Gioconda i que ara torna a ser notícia perquè pretén desenterrar a Lisa Gherardini del Giocondo per comprovar si és o no la model de la Mona Lisa. Davant tal coincidència, aquest equip també s'ha interessat per la Magdalena Leggente de Barcelona i disposa de tota la documentació per estudiar-la.

Leonardo o no, el petit coure de Barcelona ha aconseguit despertar l'atenció del món de l'art. I encara hi ha més. Entre les veladures, es poden entreveure figures amagades, la majoria d'animals. En el vestit de la Magdalena és visible un dofí i també es perfila una enorme serp en la vora del talús muntanyenc. Són només dos exemples del bestiar que pot endevinar-se en el quadre i que també apareix en les estranyes Rondalles escrites per Leonardo, un artista que no pot desprendre's de l'halo de misteri que ho embolica des de sempre, fins i tot en vida. La Magdalena Leggente de Barcelona se suma ara als seus enigmes.

S.C.

Dubtes que queden per resoldre

- La major part de les obres de Leonardo Da Vinci van ser retocades i repintades.

Per quin motiu es va haver de retocar la obra d'un pintor considerat un geni? que intentaven modificar o ocultar?

- La meitat de les obres de l'artista han desaparegut.

Com pot ser que un artista el qual la seva obra era molt protegida per la burgesia no hagi arribat completa? Què mostraven aquelles obres que algú no volia que és veiessin?

- Tenint en compte que només s'han conservat 20 Leonardos en tot el món, no deixa de ser curiós que un d'ells es trobi a Barcelona.

- Com és que els familiars avantpassats de la persona que va trobar el quadre tenien un Leonardo totalment amagat? Lo més normal hagués estat mostrar-lo públicament. De què el volien protegir? Curiosament aquest seria l'únic quadre de Leonardo que no hauria rebut cap tipus de modificació o retoc.

LEONARDO I LES SEVES CONNEXIONS AMB CATALUNYA

J.L. Espejo

- Escut de la família Da Vinci (tres barres vermelles sobre fons groc).

És evident que l'escut de la casa de Vinci és català, en aquest cas, tres pals, correspon al primogènit del Rei, en vida d'aquell, mentre el de dos pals correspon a l'hereu del Rei. Si l'ostenta és que tenia dret a fer-ho.

- Leonardo Da Vinci és considerat italià, però curiosament no dominava ni escrivia correctament aquesta llengua com es pot observar fàcilment en els seus escrits, els quals els historiadors qualifiquen la seva llengua de dialecte de l'italià amb molts errors de concordança.

No dominava la seva pròpia llengua o estava Leonardo escrivint amb una llengua que no era la seva?

- Com en el cas d'en Colom, no es conserven documents, ni partitures de naixement de Leonardo. Només s'ens diu que és fill il·legítim de mare pagesa i analfabeta i que no va rebre cap tipus de formació universitària.

Com pot ser que una persona sense estudis universitaris acabi essent un dels grans genis del segle XV i domini i practiqui a la perfecció les professions de pintor, escultor, dibuixant, poeta, inventor, enginyer, arquitecte, músic, filòsof, anatomista, botànic i urbanista i que un personatge de família modesta, com el Leonardo que ens han documentat, s'acabi relacionant amb personatges il·lustres de l'alta noblesa, de la monarquia i del vaticà? Qui s'ho pot creure això?

- El Còdex Magliabechiano del 1565, el segon text més antic que ens parla d'en Leonardo, en indica que Leonardo era "fill legítim" i que "era, per part de mare, nascut de bona sang". Aquests detalls no coincideixen amb el Leonardo que ens han fet creure: "fill il·legítim i fill d'una pagesa humil i analfabeta". Estem parlant doncs de dos Leonardos? Un de real i un d'inventat?

- Origen del cognom Da Vinci: Vinçà, antigament Vinciano de la comarca del Conflent. Sense origen a Itàlia.

- Presència a Barcelona, durant 40 anys, de Giovanni Da Vinci.

- El principal deixeble i legatari de l'obra de Leonardo, Francesco de Melzi, era familiar de la família Melció, del Pallars, al Pirineu Català.

- Els Alió i els Melció, dues estirps de reconegut origen català, lligats a la vida de Leonardo.

- Un altre deixeble de Leonardo, era Fernando Yànyez de la Almedina, el qual moltes de les seves obres serien realitzades a Barcelona i València.

- La noble família italiana dels Casanova, també originària de Catalunya (Casanova llibertí...en italià seria CasaNuova), ostentava el mateix emblema dels Da Vinci: tres barres vermelles sobre camp groc.

- Leonardo i Colom eren amics d'Amerigo Vespucci

- Amerigo Vespucci, en realitat, Aimerich Despuig, si bé a Espanya signava com Despuchi, pertanyia a una família noble catalana.

- Leonardo va dedicar moltíssimes pàgines dels seus quaderns a parlar de la Geografia del món. Va parlar de tots els continents, de les mares, del naixement del Nil, etc. Però ni una paraula d'Amèrica. ¿És lògic, tenint en compte que s'acabava de "descobrir", i que era amic de Despuig i Colom?

Realment no va escriure res sobre el nou continent Americà o es van fer desaparèixer aquests documents perquè deixarien en evidència la relació de Leonardo amb el Regne d'Aragó i amb els catalans Despuig i Colom?

- Leonardo fa un dibuix datat el 1505 de Despuig en edat ja força avançada. El 1505, Despuig es trobava a Barcelona, després d'haver realitzat 4 viatges a les Amèriques.

- Leonardo i Colom eren amics d'Antonio Geraldini i Alessandro Geraldini, emparentats amb Lisa Geraldini del Giocondo, el qual es creu que va ser la model de la Gioconda. Antonio Geraldini era ambaixador de Florència a Barcelona.

- Colom parla de Vespucci en una carta, i en concret, d'un assumpte secret.

- En un quadre Leonardo signa com a "Leonart". En català antic, la LL al principi de paraula s'escrivia L, com a "lavors", però es pronunciava com la LL igualment.

- Cèsar Borja, fill de Roderic Llançol i Borja, més tard Papa Alexandre III, anomena en una carta a Leonardo "familiar nostre"

- 18 agost de 1502, Cesar Borja, escriu una carta, on s'especifica que Leonardo Da Vinci tingui via lliure

a tot el nostre territori i se li proporcioni tota l'ajuda i assistència que sol·liciti.

- Leonardo és contractat pel Vaticà com a enginyer militar per a millorar la protecció de les fortificacions i evitar possibles atacs. Amb totes les fortaleeses que té per escollir d'Europa, curiosament Leonardo escollirà la del Castell de Salses (Rosselló) com a font d'inspiració per a millorar la protecció militar del Vaticà, tal com podem observar en un dels seus dissenys trobats en el seu quadern Codex Atlanticus. Recordem que aquella època el Rosselló i el Castell de Salses estava sota el domini de Ferran el Catòlic.

- Leonardo pinta molts paisatges similars a Montserrat.

Quant al perfil de la muntanya del fons coincideix força a l'extensa muralla de Montserrat, vista des del Nord, pla de Bages, la cresta des del barranc de Santa Cecília a la paret i cim de Sant Jeroni.

- Antonio Geraldini, amic de Colom i de Leonardo, tenia també una amistat amb Bernat Boïl, monjo català del monestir de Montserrat i secretari del rei Ferran V.

- Leonardo va estar desaparegut dos anys del seu país, entre el 1481 i el 1483. Aquests anys coincideixen amb uns quadres seus amb paisatges molts similars -si no idèntics- a Montserrat.

- S'ha conservat tota la documentació històrica del monestir de Montserrat gràcies a l'obra "Annals de Montserrat (1258-1485)" del monjo historiador Benet Ribas i Calaf, menys la del període que va de l'any 1474 al 1486 que ha desaparegut misteriosament.

Curiosament el mateixos anys que es creu que Leonardo va estar al monestir.

- En l'obra "San Jerónimo" es poden observar 2 formacions rocoses molt conegudes a Montserrat: el Cavall Bernat i La Cadireta. També podem observar l'emblema de Montserrat dels tres cims, símbol del Monestir i del seu escut i finalment ja per acabar-ho d'arrodonir es mostra un dibuix inacabat d'un monestir al peu d'unes gran roques..

Cavall Bernat

La Cadireta

Emblema de Montserrat. Els 3 cims de Montserrat que també són utilitzats per l'escut del Monestir

Dibuix inacabat d'un Monestir sota una formació muntanyosa. Fixeu-vos que fins i tot coincideixen les esquerdes de la muntanya amb les de la formació muntanyosa del Monestir de Montserrat.

En l'època en que va pintar el quadre, els Reis Catòlics volien convertir Montserrat en un monestir de Jeronis. Els pics més alts de Montserrat són els de Jeroni. En el museu de Montserrat hi ha 3 Sant Jeronis. A la mateixa biblioteca hi ha 4 incunables de Sant Jeronis. Per tant hi havia un especial interès per Sant Jeroni i això explicaria perquè Leonardo en pintaria un, segurament un altre encàrrec dels monjos del Monestir.

Misteris del silenci del quadre de "Sant Jeroni"

L'obra de "Sant Jeroni" és mencionada per primer cop el 1827, en l'Italianische Forschungen de Carl Friedrich von Rumohr, que afirma haver-lo vist en possessió del cardenal Fesch.

I qui era el cardenal Fesch? Doncs era ni més ni menys que l'oncle del famós militar Napoleó Bonaparte i a més d'ell sabem que tenia una gran afició a col·leccionar obres d'art.

Que va passar el 1811 al Monestir de Montserrat? Doncs les tropes franceses sota l'ordre del capità Napoleó saquejaren el Monestir de Montserrat durant 2 mesos i mig i després l'incendiaren, deixant només les cendres.

Perquè Napoleó tenia tant interès en saquejar i després destrossar el Monestir sinó suposava cap perill, ni tampoc era cap zona militar estratègica? o era realment el seu oncle, el cardenal Fesch, qui hi tenia interès i que desitjava les obres d'art que hi havia el Monestir per a la seva col·lecció personal?

Montserrat havia tingut una bona col·lecció d'art, tal i com testimonien "nombrosos visitants (entre ells Javier Villanueva, Antonio Ponz, Alexandre Laborde o Wilhelm von Humboldt) que donen fe d'un important patrimoni artístic en les parets de la sagristia, l'església, o les estances del monestir. Moltes de les obres eren italianes, i entre elles destacaven algunes amb aires rafaelians." Aires rafaelians? Podríem estar parlant d'obres de Leonardo da Vinci? Què se n'ha fet de tot el fons pictòric tant valuós que hi havia al Monestir?

Si el "Sant Jeroni" hagués estat dintre el monestir s'hauria mantingut allunyat de l'epicentre del Renaixement italià i

això explicaria que no hagués deixat rastre en la història de l'art i que tampoc hagués aparegut cap imitació de l'obra com va succeir amb la majoria de les obres de Leonardo Da Vinci.

Però i si un artista hagués estat dintre del Monestir i hagués vist i tingut contacte amb el quadre "Sant Jeroni" de Leonardo, l'hagués influenciat en la seva obra?

L'any 1776 l'abat del Monestir va contractar a l'escultor català Pau Serra per encarragar-li un apostolat presidit pel Salvador en marbre blanc de Carrara i de mida quasi natural. Pau Serra va dissenyar un relleu on es mostra el popular fra Garí i els escolans venerant la Santa Imatge amb la muntanya de Montserrat al fons.

Fixem-nos ara detalladament amb el fra d'en Leonardo Da Vinci i el fra de l'escultor català Pau Serra. Fàcilment podreu comprovar com la posició (els 2 estan agenollats amb una cama al davant i l'altre al darrera), la indumentària (duen la mateixa peça de roba) i la composició coincideixen força. Fixeu-vos ara en la posició dels dos braços i sobretot en la posició de la mà esquerra.

No creieu que les 2 figures tenen masses coincidències?

Això només es podria explicar si l'escultor català hagués vist el quadre de "Sant Jeroni" dintre el Monestir, perquè tal com hem indicat, no hi havia cap referència històrica d'aquesta obra enlloc. Per tant, segons aquesta conjectura força possible, el "Sant Jeroni" l'any 1776 encara es trobaria en el Monestir de Montserrat, abans que vinguessin les tropes de Napoleó a saquejar el Monestir.

- Després d'un estudi detallat de l'obra "Retrat de músic", la musicòloga Andrea Hernández, va arribar a la conclusió que la partitura que apareix en el quadre és una de les peces del Llibre Vermell de Montserrat.

A més, si ens fixem en les dues paraules que apareixen en la partitura, "Cant An", si hipotèticament Leonardo hagués volgut transcriure una melodia italiana, al títol li hagués posat "Cantus", si hagués volgut fer-ho en francès seria "Chant", però es que ell fa referència en aquesta cançó, diguent-la "CANT", "Cant" és una paraula totalment catalana.

- En aquesta imatge extreta d'un Leonardo podreu observar perfectament el far antic de Barcelona que es trobava a la illa de Maians, la torre octogonal que encara es conserva a Barcelona i el port de Barcelona en construcció tal com devia estar en aquella època.

- A l'obra de la Gioconda es poden observar les muntanyes de Montserrat, però a més també podreu percebre una clara semblança de la Gioconda amb la Moreneta. Per exemple, si agafem la boca de la Moreneta i la superposem sobre la Gioconda, veureu tal com es mostra en la imatge que l'expressió i els llavis coincideixen. També podreu observar fàcilment com coincideixen la barbeta pronunciada i el nas allargat de la model amb el de la Moreneta. L'enigmàtica expressió de la Gioconda que no es sap realment si està sèria o somriu també coincidiria amb la beatificant expressió de la verge negra de Montserrat.

No només la semblança de la model de la Gioconda amb la Moreneta, el paisatge i les formacions rocoses típiques apropiarien aquesta obra a Montserrat, sinó que a més a Monistrol de Montserrat es troba un pont construït l'any 1317 que té una gran semblança amb el pont que es mostra a l'obra de la Gioconda, tal com podeu observar en la imatge.

- L'abat que hi havia al monestir de Montserrat durant l'època en que Leonardo va pintar les seves obres amb clares referències a les muntanyes de Montserrat va ser més tard el papa Juli II, aficionat a les obres d'art i que encarregaria a Miquel Àngel la decoració de la Sixtina, per tant seria ben normal que l'abat hagués encarregat varies obres a Leonardo durant la seva estada al Monestir.
- La unió de Castella amb el Regne D'Aragó va portar el càncer de la incultura castellana anomenada Santa Inquisició, que va provocar que molts artistes, científics i investigadors catalans emigressin cap a França i Itàlia per evitar la seva eliminació.